

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-97>

УДК 330.3:338.4(477)

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІЧНУ АКТИВНІСТЬ І СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

ANALYTICAL ASSESSMENT OF THE UKRAINIAN ECONOMIC ACTIVITY AND STRUCTURAL TRANSFORMATIONS IN THE ECONOMY AFFECTED BY THE WAR

Хомич Лілія Василівна

аспірантка,

Хмельницький національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-9391>

Хрущ Ніла Анатоліївна

доктор економічних наук, професор,

Хмельницький національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9930-7023>

Khomych Liliia, Khrushch Nila

Khmelnytskyi National University

У статті поставлено завдання проаналізувати вплив перебігу повномасштабної війни на економічну активність і структурні зміни в економіці України. Підкреслено, що це необхідно для виокремлення тих видів діяльності, які можуть скласти основу підтримання життєздатності країни під час війни і стати пріоритетними напрямками повоєнного відродження економіки. За результатами економіко-статистичного аналізу виділено ті групи суб'єктів господарювання (за видами економічної діяльності), які виявились найбільш стійкими та найбільш вразливими до загроз безпеці функціонування і зроблено припущення про перспективи їх подальшої розбудови з урахуванням тенденцій розвитку глобального економічного простору. Зазначено, що стратегічно важливим є розвиток високотехнологічного сектору промисловості, учасники якого здатні виводити на світовий ринок ціннісні пропозиції з високим рівнем доданої вартості. Підкреслено необхідність широкої підтримки державою підприємницького лідерства для реалізації проєктів інноваційного розвитку та окреслено пріоритетні напрями інвестування таких проєктів.

Ключові слова: національна економіка, структурні зміни, підприємницьке лідерство, пропозиції цінності, інноваційний розвиток.

This paper examines the impact of the full-scale war on economic activity and structural transformations in the economy of Ukraine. We emphasize a necessity to single out those types of commercial activities that can be essential in keeping and ensuring viability of the Ukraine during the war and can become the priority directions of the postwar economic recovery. In the process of economic and statistical analysis of business entities by types of economic activities most resistant and most vulnerable to risks for functioning have been identified. In the light of the globalization tendencies in economic environment, the issue of prospects of their further development has been deduced. We claim that promotion of innovative areas, high-tech sectors of industries is strategically important considering participants of identified area have capacity to bring critical propositions with a high-profile added value. IT sector plays key role in such structural changes of the national economy. It has emphasized that IT should be an accelerator of the development of other spheres of economic activities, including small and medium enterprise development, due to the sector makes it possible to integrate the resource capabilities of the agents in the creation of significant suggestions with extra value, additional can diversify their context and opportunities for usage and secure their market position. To provide favorable circumstance for implementation of innovative development projects it is requested to conduct broad state support of entrepreneurial leadership. We have outlined that investing in such projects is crucial direction. It has highlighted that in order to carry out progressive structural changes in the economy of the Ukraine, it is fundamental to initiate institutional preferences for the development of indicated types

of economic activities for the reason that those can ensure Ukrainian competitiveness on international marketplace. We believe that not only government has to generate appropriate conditions but business environment has to be proactive and show interest in realizing new opportunities, systematically assess trade risks, and demonstrate leadership in launching of new business.

Keywords: national economy, structural changes, entrepreneurial leadership, value propositions, innovative development.

Формулювання проблеми. Сучасний етап розвитку суспільств і економік у глобальному вимірі характеризується дедалі більшою невизначеністю і турбулентністю. Під впливом глобальних геополітичних процесів, пов'язаних із перерозподілом ринків і ресурсів, в багатьох країнах загострились конфлікти, зумовлені зіткненням інтересів основних економічних гравців. Вони набувають різного характеру, в тому числі – прямого вторгнення агресора на територію іншої суверенної держави – як це має місце в Україні, котра впродовж 10 років активно відстоює свій євроінтеграційний вибір та вже понад два роки перебуває в умовах повномасштабного вторгнення на свою територію російських військ. Масштаби руйнування економіки від такого вторгнення величезні – статистичні дані засвідчують про втрату лише за 2022 рік третини її обсягу. І найбільші втрати – у галузях, що складали основу експортного потенціалу України та кістяк її потенціалу відтворення. І хоча у 2023 р. безпекова ситуація дещо вирівнялась і частина підприємств відновила свою роботу, та все ж прогнози щодо майбутнього залишаються песимістичними.

Це підтверджують результати проведеного НБУ на початку 2024 року (4-23 січня) опитування бізнесу щодо Індексу очікування ділової активності (ІОДА), яке охопило 442 підприємства різних сфер економічної діяльності з горизонтом опитування співвідносно попереднього місяця (грудень 2023). Згідно підсумків відповідей респондентів, загальний ІОДА за місяць значно знизився (з 45,7 у грудні до 41,0 у січні). Серед чинників негативного впливу на бізнес найбільш вагомими були – посилення інтенсивності бойових дій, невизначеність щодо надання зовнішньої фінансової допомоги, блокада західних кордонів, а також – брак кваліфікованих кадрів. Цей чинник визнали значущим респонденти з усіх груп підприємств – промислових, торговельних, будівництва, сфери послуг [1]). Ймовірно, таке значне погіршення індексу зумовлено зниженням економічної діяльності на початку року, що є характерним для початку всіх років. Та вказані чинники невизначеності залишаються актуальними і в наступні місяці,

що не дає підстав для оптимізму в ділових очікуваннях. Водночас затяжний характер війни потребує все більше ресурсів, і економіка має бути спроможною їх забезпечувати. Тому важливо оцінити цю спроможність, тим більше, що обсяги зовнішньої допомоги продовжують зменшуватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми руйнування економічного потенціалу України під час війни та пошук можливостей його відновлення є предметом наукового інтересу багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, цьому присвячені роботи І. Гончарової, Л. Дейнеко, О. Замазій, В. Йохни, В. Ковальової, О. Красовського, А. Микишиної, В. Рихліцького, Н.Рогожука, В. Стадник та багатьох інших [2–7]. У проведених ними дослідженнях аналізуються бізнес-ризиків в умовах воєнного стану [2; 3], визначаються можливості сервісних підприємств в реалізації потенціалу розвитку економіки України в умовах війни і повоєнного відновлення [4], окреслюються перспективи розвитку окремих сегментів національної економіки в умовах війни та повоєнному відновленні (наприклад, аграрного бізнесу [5], ІТ-сектора [6], переробної промисловості [7] тощо). Однак важливо бачити не перспективи розвитку окремої галузі, а сформувати загальну картину потенціалу економічного зростання України.

Це робить нагальною проблему аналізу економічного потенціалу тієї частини вітчизняного бізнесу, яка змогла відновитись і виробляє необхідні для суспільства продукти та послуги, допомагає військовикам та наповнює бюджет податками. Такий аналіз необхідний для того, щоб зрозуміти, які структурні зміни відбулися в економіці України під впливом війни та яким чином вони визначатимуть її можливості задовольняти воєнні потреби, підтримувати прийнятний рівень життєзабезпечення населення під час війни та бути основою повоєнного відновлення і розвитку. Актуальність вирішення цих завдань для України і зумовила мету даного дослідження.

Метою статті є аналіз впливу війни на економічну активність і структурні зміни в економіці України для виокремлення тих видів діяльності, які можуть скласти основу підтри-

мання життєздатності країни під час війни і стати пріоритетними напрямками повоєнного відродження економіки та потребують підприємницького лідерства для реалізації проєктів інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи процеси, які відбуваються нині в економіці України, можна стверджувати, що збереження динаміки наявних тенденцій загрожує економічній безпеці країни – адже нанесено непоправної шкоди багатьом галузям, які склали основу її міжнародної конкурентоспроможності. І очевидно, що відновлення і розвиток економіки потребуватиме не тільки значних інвестиційних ресурсів і часу, а й суттєвих трансформацій. Глобальний ринок також змінився і Україна має визначити своє нове місце на ньому, бажано – не сировинного додатку до економік розвинених країн, а виробника товарів із високою доданою вартістю. Для цього необхідно забезпечити належні умови для становлення високотехнологічних галузей і появи конкурентоспроможних суб'єктів ринку, здатних створювати економічно привабливі ринкові ніші. Як показує досвід розвинених економік, це потребує посилення підприємницької складової в їх діяльності – адже підприємці за своїм класичним означенням є інноваторами, вони стають першопрохідцями технологічного поступу та активно включаються у технологічне переоснащення бізнесу [8].

Проте масштаби економічної діяльності у більшості учасників підприємницького сектору невеликі, що не дає їм змоги акумулювати достатні ресурси для наступальної інноваційної стратегії – навіть за умови належного юридичного захисту їх інноваційних рішень. Негативним наслідком цього є запізнення із виведенням на ринок перспективної новинки – навіть за умови її піонерного освоєння. Значно зменшились інвестиційні можливості більшості підприємців України наразі – внаслідок погіршення ділових очікувань залучати капітал стратегічних інвесторів майже неможливо, а кошти грантів дуже обмежені. До того ж, має місце стиснення споживчого попиту через війну. Усе це відобразилось на економічних результатах суб'єктів господарювання (СГ) у 2022 році, які значно погіршились майже за всіма видами економічної діяльності (табл. 1).

Як видно із проведених розрахунків, загальна картина погіршилась як за кількістю СГ, так і за обсягами реалізації ними продукції чи послуг. Проте структурний аналіз кількісних

змін показників за видами економічної діяльності показує деякі відмінності у їх динаміці. Так, загальна кількість СГ за рік зменшилась на 12,21%, а обсяги доходів від реалізації ними продукції (послуг) – на 24,63%. І це з урахуванням того, що мало місце суттєве зростання цін внаслідок інфляції. Тому очевидно, що загальне тло економічної діяльності погіршилось, але багато підприємців намагаються підтримувати економічну активність і залишитись на ринку, хоча ділові очікування бізнесу були в 2022 р. доволі песимістичними.

Це підтверджується динамікою Індексу очікування ділової активності (ІОДА). Він розраховується НБУ для вибірки підприємств різних сфер економічної діяльності щомісячно. У вересні 2022 р. цей показник дорівнював 46,1, в жовтні знизився до 44,9, в листопаді – до 42,7, в грудні – до 42,1. А в січні 2023 року цей індекс склав 37,5 [10]. І це логічно, зважаючи на ракетний терор з боку російських агресорів і значне руйнування об'єктів цивільної інфраструктури та особливо енергетичної системи України. За результатами опитування підприємств, проведених в межах Європейської бізнес асоціації Unlimit Ukraine у травні 2023 р., переважна їх більшість вказала, що мала значні втрати під впливом російської агресії – і лише 6% заявили, що втрат не мали, стільки ж не дали чіткої відповіді (рис. 1 [11]).

Доволі песимістичними були і настрої представників малого і середнього бізнесу. Проведені на початку 2023 р. опитування в середовищі МСБ засвідчили, що понад 2/3 респондентів вважали існуючу в Україні економічну ситуацію несприятливою для ведення бізнесу (42% – несприятливою, а 29% – катастрофічною). А 38% вважали, що середовище для роботи бізнесу й далі ускладнюватиметься і ділова активність погіршуватиметься [12]. Це підтверджується загальними результатами економічної діяльності (див. табл. 1).

Однак детальніший аналіз наведених в табл.1 даних показує, що в розрізі видів економічної діяльності мають місце різновекторні зміни. Так, у будівництві спад обсягів реалізації відбувся майже удвічі (51%), а кількість підприємств знизилась на 21,5%; приблизно така ж картина в готельно-ресторанному бізнесі (відповідно спад на 64,4% і 19,5%), а найгірша ситуація з розбіжністю спаду доходів і кількості СГ – у наданні індивідуальних послуг населенню (інших – за чинною класифікацією), у сфері спорту та відпочинку (відпо-

Таблиця 1

Характеристика змін у структурі і результатах економічної діяльності підприємств України (2022/2021 рр.)

	Обсяг реалізованої підприємствами продукції (товарів, послуг), млрд. грн		Зміна показника 2022/2021, %	Кількість підприємств, од.		Зміна показника 2022/2021, %
	2021	2022		2021	2022	
Сільське, лісове та рибне господарство	943,49	682,41	72,3	73368	53281	72,6
Промисловість	4999,41	4008,47	80,2	126337	102500	81,1
Будівництво	539,50	264,52	49,0	56926	44720	78,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	5994,85	4452,09	74,3	826129	661158	80,0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	654,50	541,96	82,8	98307	88184	89,7
Тимчасове розміщення й організація харчування	107,29	38,18	35,6	71748	57734	80,5
Інформація та телекомунікації	528,45	292,11	55,3	234188	295912	126,3
Фінансова та страхова діяльність	395,83	483,03	122,0	10225	9261	90,6
Операції з нерухомим майном	192,78	124,79	64,7	95809	79131	82,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	451,81	296,46	65,6	140374	137409	97,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	161,14	102,98	63,9	53735	45891	85,4
Освіта	16,65	5,73	34,4	16733	17450	104,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	195,37	179,95	92,1	37583	32268	85,9
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	20,97	8,48	40,4	15774	13548	85,9
Надання інших видів послуг	38,02	4,69	12,3	116416	94129	80,9
Усього	15240,05	11485,86	75,4	1973652	1732576	87,8

Джерело: складено на основі [9]

відно спад на 59,6% і 14,1%) та у сфері адміністративного й допоміжного обслуговування (відповідно зменшення на 36% і 14,6%).

Інша картина змін за рік у сфері фінансової та страхової діяльності – кількість СГ зменшилась на 9,43%, а обсяги доходів – зросли на 22,03%. Тобто, умови функціонування цієї

галузі впродовж 2022 р. покращилися – особливо у тих СГ, які залишились на ринку (очевидно, що скорочення відбулось через те, що на тимчасово окупованих територіях такі установи перестали працювати, а споживачі їх послуг перерозподілились між іншими). Разом з тим, поліпшення результатів діяль-

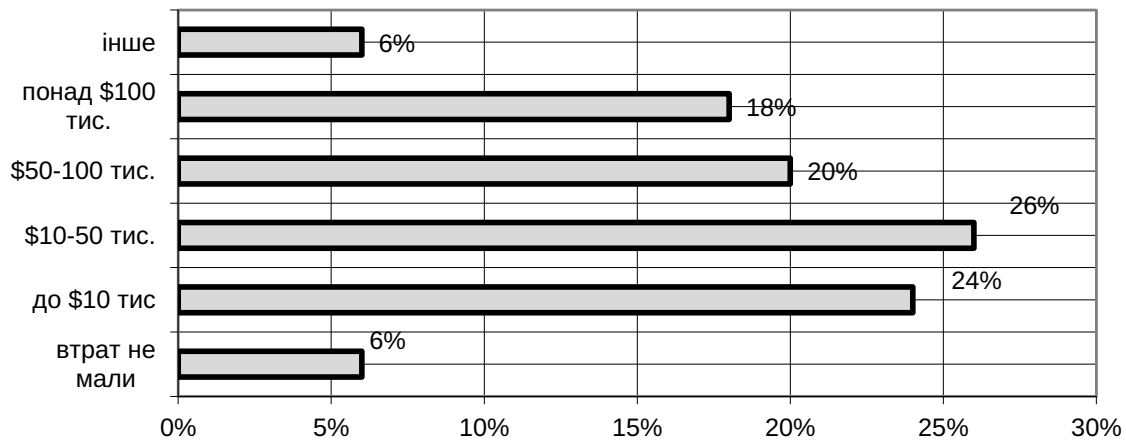

Рис. 1. Втрати бізнесу від війни (травень 2023 р.)

ності банківського сектору не стало наслідком впливу лише вказаних обставин, а передусім впливом регулятора, який вдався до радикальних дій для збереження стабільності фінансової системи України після початку повномасштабних воєнних дій з боку російського агресора. По-перше, НБУ випустив депозитні сертифікати, прибутковість трьохмісячних вкладів на які склала 25%. По-друге, було заборонено репатріацію грошей з України, що сприяло накопиченню коштів на рахунках. З урахуванням зменшення попиту бізнесу на кредити, ці гроші банками вкладались у депозитні сертифікати. Звичайно, це тимчасове явище, але воно забезпечило значний позитивний результат для багатьох учасників фінансового ринку, який проявляється і в 2023 р. Зокрема, ПУМБ за 8 міс. 2023 р. заробив на державних сертифікатах 3,7 млрд. грн. – і це на 2,4 млрд. грн. більше, ніж у 2022 р. [13]

Якщо ж не брати до уваги фінансовий сектор, то в інших сферах економічної діяльності на результати господарювання підприємств впливали зумовлені війною обставини загального характеру. І хоча уряд намагався підтримати економіку, вносячи поправки до чинної системи оподаткування (та зменшивши податковий тиск однаковою мірою для всіх видів діяльності), але вони не змогли компенсувати втрачені можливості підприємств працювати у довоєнному режимі. І, як видно із табл. 1, погіршення відбулося у всіх галузях, за винятком фінансового сектору. Водночас, з огляду на існуючі відмінності у динаміці кількісних показників діяльності підприємств різних галузевих груп, доцільно порівняти також показники, що відображають економічні результати з розрахунку на одного суб'єкта

господарювання кожної групи. Результати їх розрахунку, зробленого на основі офіційних статистичних даних, подано в табл. 2.

Зроблені розрахунки підтверджують виявлені тенденції, які вказують на те, що найбільших втрат зазнала сфера послуг, що мають переважно індивідуалізований характер. Зниження продуктивності СГ (доходів на одне підприємство) склало від 30 до 85% залежно від видів послуг. І це може вказувати на те, що сфера зазначених видів послуг найбільше втратила цінність для споживачів, а значить – і можливості для розвитку. Але це може свідчити й інше – підприємства, що надають послуги, найкращим чином можуть виводити бізнес «у тінь», не фіксуючи обсяги виконаних робіт або ж фіксуючи їх лише за тими статтями витрат, які мають бути обов'язково обліковані (матеріали, комунальні платежі, мінімальний рівень оплати праці найманих працівників тощо). Тобто, обліковуючи доходи за мінімальною вартістю надаваних послуг. Тим більше, що поки що це дозволяє робити чинна система оподаткування, яка охоплює більшу частину надавачів таких послуг – підприємців, що працюють у статусі фізичних осіб (ФОП).

До сфер діяльності, в яких підприємства змогли показати кращі економічні результати, незважаючи на зниження їх чисельності, крім фінансових і страхових послуг, відносяться також заклади охорони здоров'я та надання соціальної допомоги. Їх продуктивність зросла на 7,28%. І це логічно, бо війна значно збільшила потребу в таких послугах.

Водночас викликають здивування зміни, які відбулись на ринку освітніх послуг – кількість СГ тут зросла на 4,3%, при цьому доходи впали на 65,57% (див. табл. 1). Це зміни

Таблиця 2

Порівняльні результати економічної діяльності підприємств України у 2021/2022 роках з розрахунку на одного суб'єкта господарювання

	*Обсяг реалізації продукції (товарів, послуг) з розрахунку на одного СГ		
	2021 р., млн. грн	2022 р., млн. грн	Зміни 2022/2021, %
Усього	7,72	6,63	85,85
Сільське, лісове та рибне госп-во	12,86	12,81	99,60
Промисловість	39,57	39,11	98,82
Будівництво	9,48	5,91	62,41
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	7,26	6,73	92,80
Транспорт, складське госп-во, поштова та кур'єрська діяльність	6,66	6,15	92,31
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,50	0,66	44,23
Інформація та телекомунікації	2,26	0,99	43,75
Фінансова та страхова діяльність	38,71	52,16	134,73
Операції з нерухомим майном	2,01	1,58	78,37
Професійна, наукова та технічна діяльність	3,22	2,16	67,03
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	3,00	2,24	74,83
Освіта	1,00	0,33	33,01
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	5,20	5,58	107,28
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,33	0,63	47,07
Надання інших видів послуг	0,33	0,05	15,26

Джерело: розраховано авторами на основі [9]

незрозумілі з погляду законів ринку – навіщо створювати нові організації, якщо доходи від діяльності чинних падають? Проте причини можуть критися в тому, що переважна більшість освітніх організацій в Україні відноситься до неприбуткових організацій і їх діяльність не передбачає отримання доходів. Водночас преференції, надані освітнім закладам усіх форм власності відносно збереження кадрового складу галузі в умовах війни, могли послужити спонукальним мотивом для відновлення діяльності тих закладів, що досі не були достатньо активними учасниками освітніх процесів.

Та не зовсім логічно видається і динаміка показників в галузі інформації та телекомунікацій – при зростанні кількості СГ у 2022 р. на 26,4% (на 61724 одиниць), загальні обсяги їх доходів впали за рік на 44,72% (див. табл.1), а доходи з розрахунку на одного СГ знизились на 56,25% (табл.2). Зважаючи на те, що чинне групування СГ за видами економічної діяльності відноситься сюди не тільки

сферу ІТ-послуг (програмування і сервісне забезпечення роботи інформаційних систем), а й телекомунікації, а також на те, що офіційні дані вказують на деяке зменшення обсягу експорту ІТ-послуг (на 7,9%), висновки щодо причин таких тенденцій можна зробити лише за поглибленого структурного аналізу результатів діяльності СГ даної групи. Статистичні дані для такого дослідження наведено в табл. 3 [14].

Як видно із табл. 3, у 2022 р. обсяг експорту комп'ютерних послуг зменшився доволі суттєво, склавши всього 87% від попереднього року. Зате значно зріс експорт телекомунікаційних послуг (24,7%) та інформаційних послуг (9%). І це не дивно, оскільки у світовому інформаційному просторі новини про перебіг війни в Україні зайняли одне із чільних місць. Та якщо порівняти їх за значущістю внеску у загальний експорт послуг, то комп'ютерні послуги займають майже дві його третини, причому із значним позитивним сальдо (понад 2,5 млн. дол. США за загаль-

Таблиця 3

Структура і результати зовнішньоекономічної діяльності у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг (2022 р.)

Види послуг	Експорт			Імпорт			Сальдо
	тис. дол. США	% до 2021	% до загального обсягу послуг	тис. дол. США/	% до 2021	% до загального обсягу послуг	
Телекомунікаційні послуги	124207,7	121,7	3,4	91177,2	85,0	22,0	33030,6
Комп'ютерні послуги	2751703,0	87,0	74,1	239966,2	59,8	57,9	2511736,7
Інформаційні послуги	837036,6	109,0	22,5	83078,8	40,6	20,1	753957,8
Всього послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	3712947,2	92,1	40,5	414222,2	58,1	13,7	3298725,1

ного обсягу експорту 2,75 млн. дол. США, який склав у 2022 р. 40,5% від загального експорту послуг України).

Тобто, ІТ, безумовно, є одним із найбільш перспективних для розвитку видів економічної діяльності, який має значний експортний потенціал і його потрібно й надалі розвивати. І, як вірно зазначалось в [15], саме завдяки інформаційним технологіям українські промислові підприємства можуть входити до міжнародних ланцюгів створення доданої вартості, оперативно реагувати на потреби ринку, індивідуалізувати свої продукти відповідно до запитів клієнтів [16], а значить – ставати більш конкурентоспроможними і збільшувати обсяги виробництва та експорту промислової продукції. Надзвичайно важливо, щоб ІТ-сектор був акселератором розвитку інших сфер економічної діяльності, в тому числі – в секторі МСБ, даючи змогу інтегрувати ресурсні можливості учасників у створенні значущих ціннісних пропозицій, урізноманітнювати їх зміст і можливості використання та розширюючи тим самим свою присутність на ринку [17].

Прикладом такого потужного позитивного впливу інформаційних технологій на результати господарської діяльності є результати стратегічного прориву компанії «Нова пошта» на ринок країн ЄС. Нині компанія має відділення більш ніж в 10 європейських країнах, що стало можливим і завдяки її відкритості до співпраці з інноваторами. Створена командою R&D-відділу платформа Nova Tech стала основою для «спільної розробки інноваційних продуктів з прогресивними компаніями» [18]. Зокрема, розробка сервісу iBeacon стала важливим доповненням до роботи пошто-

матів – вона нагадує клієнтам, які проходять мимо них, що відправлення вже їх очікує; цей застосунок зараз проходить тестування і найближчим часом буде імплементований в інформаційну систему «Нової пошти» та її поштомати по всій країні. Інший застосунок, який проходить тестування в компанії – це розробка українського стартапу Deus Robotics, який дає змогу роботизувати процеси складування в логістичних терміналах. Аналізу піддаються усі складові бізнес-процесів – для їх удосконалення в інтересах клієнтів. Це відповідає принципам маркетинг-менеджменту і слугує основою збереження лояльності чинних клієнтів і розширення бізнесу в нові локації, завоювання нових ринків [19]. Основні напрями, де компанія готова співпрацювати з ІТ-розробниками – логістика, додаткові сервіси у точках контакту, роботизація сортування та обслуговування клієнтів, штучний інтелект в обслуговуванні, комп'ютерна візуалізація процесів, пакування нового покоління, альтернативний транспорт для доставляння адресатам поштових відправлень тощо. Причому робота з Nova Tech не обмежує авторські права розробників інноваційних продуктів, а дає їм можливість продавати свої розробки й іншим учасникам ринку, розширюючи сферу їх практичного використання та отримуючи від цього додатковий дохід.

Загалом, практика показує, що новітні інформаційні технології спеціалізованого функціонального призначення здатні забезпечувати не тільки розширене відтворення діючого бізнесу, а й можуть слугувати інтелектуальною платформою для прогресивних структурних змін в багатьох секторах націо-

нальної економіки, що формуватимуться у відповідь на розвиток глобальних технологічних трендів. Проте підприємцям важливо правильно оцінити перспективність цих трендів і проявити лідерство у входженні на нові ринки, обираючи ті проекти інноваційного розвитку, які можуть дати вагому віддачу не тільки в короткостроковому періоді (як, наприклад, торгівля), а в значній стратегічній перспективі.

Очевидно, що для цього необхідно опиратися на прогнози ринкових тенденцій і враховувати доступність інвестицій та обсяг інвестиційних потреб для реалізації проєктів розвитку. Водночас для України важливо орієнтуватися на експертні оцінки значущості та економічної привабливості проєктів розвитку в контексті формування нової структури національної економіки. На сьогодні урядом України окреслено найбільш перспективні проєкти розвитку [20], куди можуть залучатися інвестиційні ресурси та які потребують підприємницького лідерства для їх реалізації. Їх групування за галузевою приналежністю наведено в табл. 4.

Очевидно, що під час війни складно залучати інвестиційні ресурси, тим більше, що в Україні мало прогнозованим є не тільки безпековий чинник, а й багато позицій чинного законодавства, дискутування щодо корегування яких ведеться доволі активно – як з погляду урівноваження інтересів суспільства і підприємців, так і з погляду розвитку глобального економічного простору. Безпекові чинники відіграють пріоритетну роль у виборі

потенційними інвесторами об'єктів інвестування. І більшість з них орієнтуються на стресостійкі галузі з добре відпрацьованими технологічними рішеннями. І це логічно, оскільки масштабні інноваційні проєкти навіть в умовах стабільної економіки можуть порушити фінансово-економічну стійкість підприємства у разі помилкових прогнозів щодо ринкової кон'юнктури, що підкреслюється, зокрема, у роботі [21]. Підприємницьке лідерство якраз і полягає в тому, щоб правильно оцінити ризики та мінімізувати їх можливі наслідки, обираючи варіанти розвитку бізнесу в певному інституційному та безпековому просторі [3]. В тому числі – використовуючи інструменти державного регулятивного призначення та організаційний ресурс регіональних органів управління, який може сприяти розвитку інноваційної інфраструктури [22]. Функціональні можливості такої інфраструктури є доволі широкими і можуть бути затребуваними особливо для малого і середнього бізнесу. Це має особливе значення для тих підприємств, які планують виходити на ринки з новими продуктами чи здійснювати експансію на ринки інших країн. Послуги фахівців, що є експертами в таких питаннях, можуть бути надзвичайно цінними для формування ефективної стратегії такого розвитку бізнесу. Експертне середовище має напрацьовувати рекомендації для підприємців і бути активним учасником процесів економічної розбудови країни.

Висновки. Стабілізація нинішнього стану, недопущення подальшого поглиблення

Таблиця 4

«Інвестиційне меню» перспективних проєктів розвитку економіки України

Галузева приналежність проєктів	Кількість потенційно привабливих проєктів, одиниць	Загальний обсяг інвестиційних потреб для їх реалізації, млрд. грн.
Оборонно-промисловий комплекс	Понад 10	43
Металургія та металообробка	Понад 20	26
АПК	Більше 300	34
Енергетика	Більше 50	177
Фармацевтика	Понад 30	19
Розробка природних ресурсів	Більше 10	5,6
Розбудова інфраструктури і логістика	Понад 30	123
Меблева та деревообробна промисловість	Понад 40	5
Технологічні стартапи	Понад 2000	11
Промисловість	Понад 20	16

Джерело: систематизовано за [20]

кризових явищ і відродження економіки України в повоєнний період неможливі без прогресивних змін у структурі національної економіки. Мають сформуватися умови для розвитку тих видів економічної діяльності, які здатні забезпечити її конкурентоспроможність на світових ринках. Такі умови має створювати не лише держава, визначаючи пріоритети економічного розвитку і формуючи інституційні інструменти для їх інвестиційної

підтримки, а й підприємницьке середовище – проявляючи зацікавленість у реалізації нових можливостей, системність в оцінюванні підприємницьких ризиків і лідерство у входженні в новий і бізнес. Аналізу інституційного інструментарію та організаційних форм підтримки прогресивних структурних зрушень в економіці України для її повоєнного відродження і буде присвячено наступний етап досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національний банк України. Щомісячні опитування підприємств України. URL: bank.gov.ua (дата звернення: 26.02.2024)
2. Рихліцький В. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. *Українська правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549> (дата звернення: 06.03.2024)
3. Гондарєва І., Ковальова В., Микиша А. Статистичний аналіз бізнес-ризиків в Україні в умовах воєнного стану та шляхи їх подолання. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 6. С. 158–163. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6>.
4. Стадник В., Йохна В., Красовський О.О., Наскальний С. Роль сервісних підприємств в реалізації потенціалу розвитку економіки України в умовах війни і повоєнного відновлення. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2022. № 4. С. 103–115. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-103-115>
5. Рогожук Н. (2023). Перспективи розвитку аграрного бізнесу в Україні в умовах війни. *Економіка та суспільство*, (54). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-14>.
6. Лісік О., Моряк Т. (2023). Аналіз стану ІТ-сектору України в умовах повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*, (55) DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-67>
7. Дейнеко Л.В. Стан та перспективи розвитку переробної промисловості України: наукова доповідь Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 27.09.2023. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/10> (дата звернення: 01.03.2024).
8. Стадник В., Йохна В., Наскальний С. Функціонал діджиталізації у формуванні підприємницького середовища: перспективи та проблеми розвитку в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 4. Т. 1. С. 68–75. DOI: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4>.
9. Державний комітет статистики України. Діяльність підприємств. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.03.2024).
10. Національний банк України. Щомісячні опитування підприємств України. URL: bank.gov.ua (дата звернення: 18.02.2024).
11. Опитування Європейської бізнес асоціації в межах проекту Unlimit Ukraine. URL: <https://eba.com.ua/msb-vidnovlyuyut-robotu-ta-naroshhuyut-finansovi-rezervy> (опубл. 21.08.2023) (дата звернення: 18.02.2024)
12. Індекс настроїв малого бізнесу за 2022 рік. Офіс з розвитку підприємництва та експорту. URL: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/Prezentatsiya-MSB-indeksu-2023.pdf> (дата звернення: 28.10.2023).
13. Українська банківська система отримала надприбутки. За рахунок чого? URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/ukrajinski-banki-i-jihni-nadpributki-shcho-bude-z-depozitami-i-bankivskimi-pributkami-u-2024-50367936.html> (дата звернення: 15.11.2023)
14. Державний комітет статистики України. Структура зовнішньої торгівлі послугами за видами у 2022 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.03.2024).
15. Стадник В. Концепція CRM у підвищенні ефективності маркетингового планування на промислових підприємствах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 3. Т. 1. С. 138–142.
16. Чазов Є. В. CRM-системи для малого бізнесу: необхідність та способи впровадження. *Економіка і суспільство*. 2017 (8). URL: economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/68.pdf
17. Стадник В.В., Вешко О.В. Концептуальні основи «менеджменту різноманітності» у системі стратегічного управління розвитком промислових підприємств. *Проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 212–218.

18. R&D-підрозділ «Нової пошти» запустив платформу Nova Tech. Як вона працює. URL: <https://ain.ua/2023/08/01/rd-pidrozdil-novoi-poshty-zapustiv-platformu-nova-tech-yak-vo-na-praczuuе> (дата звернення 21.01.2024).
19. Стадник В. В., Мельничук О. П., Йохна В. М. Маркетинг-менеджмент інноваційного розвитку підприємства: монографія. Хмельницький : ПП Гонта А.С. 2013. 206 с.
20. Найбільша можливість в Європі з часів Другої світової війни. URL: advantageukraine.com/ua (дата звернення: 16.02.2024).
21. Стадник В. В. Йохна В. М., Чуняк О. В. Напрями формування практичного інструментарію управління фінансово-економічною безпекою підприємств в стратегіях інноваційного розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. № 2. С. 66–73.
22. Ковалик О. Інфраструктура підтримки розвитку малого бізнесу у сферах економічної діяльності. Автореф. дис. к.е.н. Одеса : ОНПУ, 2021. 15 с.

REFERENCES:

1. Natsionalnyi bank Ukrainy. Shchomisiachni opytuvannia pidpriemstv Ukrainy [National Bank of Ukraine. Monthly surveys of companies of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua> (accessed February 26, 2024)
2. Rykhlytskyi V. Biznes v umovakh viiny: kto zaznav naibilshykh vtrat ta yak vidnovliuutsia pidpriemstva. *Ukrainska pravda* [Business in the environment of war: who have suffered the greatest losses and how enterprises are recovering. *Ukrainska pravda*]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549> (accessed March 6, 2024)
3. Gontareva I., Kovalova V., Mykysha A. (2023) Statystychnyi analiz biznes-ryzykiv v Ukraini v umovakh voienohoho stanu ta shliakhy yikh podolannia [Statistical analysis of business risks in Ukraine under the conditions of martial state and ways to overcome them]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, vol. 6, pp. 158–163. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6> (accessed March 15, 2024)
4. Stadnyk V., Yokhna V., Krasovskiy O.O, Naskalnyi S. (2022) Rol servisnykh pidpriemstv v realizatsii potentsialu rozvytku ekonomiky Ukrainy v umovakh viiny i povoiennoho vidnovlennia [The role of service companies in realizing the development potential of the economy of Ukraine in the conditions of war and post-war recovery]. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, vol. 4, pp. 103–115. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-103-115>. (accessed March 5, 2024)
5. Rohozhuk N. (2023). Perspektyvy rozvytku aharnoho biznesu v Ukraini v umovakh viiny [Prospects for the development of agricultural business in Ukraine during war]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-14>. (accessed January 20, 2024)
6. Lisik O., Moryak T. (2023) Analiz stanu IT-sektoru Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoi viiny [Analysis of the state of Ukraine's IT sector in the context of a full-scale war]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 55 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-67>. (accessed January 27, 2024)
7. Deineko L.V. (2023) Stan ta perspektyvy rozvytku pererobnoi promyslovosti Ukrainy: naukova dopovid [The state and prospects of the development of the processing industry of Ukraine: a scientific report]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohoz. NAN Ukrainy», 27.09.2023. Available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/10> (in Ukrainian)
8. Stadnyk V., Yokhna V., Naskalnyi S. (2022) Funktsional didzhytalyzatsii u formuvanni pidpriemnytskoho sere-dovyscha: perspektyvy ta problemy rozvytku v Ukraini [The functional role of digitalization in the formation of the business environment: perspectives and problems of development in Ukraine]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, vol. 4, pp. 68–75. DOI: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4> (accessed March 2, 2024)
9. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. Diialnist pidpriemstv [The State Statistics Committee of Ukraine. Activity of enterprises]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed March 10, 2024)
10. Natsionalnyi bank Ukrainy. Shchomisiachni opytuvannia pidpriemstv Ukrainy [National Bank of Ukraine. Monthly surveys of companies of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua> (accessed February 18, 2024)
11. Opytuvannia Yevropeiskoi biznes asotsiatsii v mezhakh proiektu Unlimit Ukraine [The European Business Association Survey within the project Unlimit Ukraine]. 23.08.2023. Available at: <https://eba.com.ua/msb-vidnovlyuyut-robotu-ta-naroshhuyut-finansovi-rezervy>. (accessed February 18, 2024)
12. Indeks nastroiv maloho biznesu za 2022 rik. Ofis z rozvytku pidpriemnytstva ta eksportu [Small business sentiment index for 2022. Business development and export Office]. Available at: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/Prezentatsiya-MSB-indeksu-2023.pdf> (accessed October 28, 2023).
13. Ukrainska bankivska systema otrymala nadpnybutky. Za rakhunok choho? [The Ukrainian banking system have received extra profits. What have contributed to that?]. Available at: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/ukra>

jinski-banki-i-jihni-nadpributki-shcho-bude-z-depozitami-i-bankivskimi-pributkami-u-2024-50367936.html (accessed November 15, 2023).

14. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. Struktura zovnishnoi torhivli posluhamy za vydamy u 2022 r. [State Statistics Committee of Ukraine. The structure of foreign trade in services by types in 2022]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed March 10, 2024).

15. Stadnyk V. (2015) Kontsepsiia CRM u pidvyshchenni efektyvnosti marketynhovooho planuvannia na promyslovykh pidpriemstvakh [The concept of CRM in increasing the effectiveness of marketing planning of industrial enterprises]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, vol. 3, pp. 138–142. Available at: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik> (accessed March 15, 2024).

16. Chazov Y. V. (2017) CRM-systemy dlia maloho biznesu: neobkhidnist ta sposoby vprovadzhennia. [CRM-systems for small business: necessity and ways of implementation]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 8. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/68.pdf (accessed March 15, 2024).

17. Stadnyk V.V., Veshko O.V. (2016) Kontseptualni osnovy «menedzhmentu riznomanitnosti» u systemi stratehichnoho upravlinnia rozvytkom promyslovykh pidpriemstv [Conceptual framework of diversity management in the system of strategic management of the development of industrial enterprises]. *Problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 212–218.

18. R&D-pidrozdil «Novoi poshty» zapustyv platformu Nova Tech. Yak vona pratsiuie [Nova Poshta's R&D division have launched the Nova Tech platform. How it works]. Available at: <https://ain.ua/2023/08/01/rd-pidrozdil-novoyi-poshty-zapustyv-platformu-nova-tech-yak-vona-praczyuye> (accessed January 1, 2024).

19. Stadnyk V.V., Melnychuk O.P., Yokhna V.M. (2013) Marketynh-menedzhment innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva: monohrafiia [Marketing management of innovative enterprise development: monograph]. Khmelnytskyi: Vydavnytstvo IE Honta A. S. 206 p. (in Ukrainian)

20. Naibilsha mozhlyvist v Yevropi z chasiv Druhoi svitovoi viiny [The biggest advantage in Europe since World War II]. Available at: <https://advantageukraine.com/ua> (accessed January 16, 2024).

21. Stadnyk V. V. Yokhna V. M., Chuniak O. V. (2018) Napriamy formuvannia praktychnoho instrumentariiu upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv v stratehiakh innovatsiinoho rozvytku [Tendency of forming practical tools for financial and economic security management of enterprises under innovative development strategies]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu*, vol. 2, pp. 66–73.

22. Kovalyk O. (2021) *Infrastruktura pidtrymky rozvytku maloho biznesu u sferakh ekonomichnoi diialnosti* [Infrastructure to support the development of small business in the spheres of economic activity]. Avtoref. dys. k.e.n. Odessa: ONPU, 15 p. (in Ukrainian)